

Fagbevægelsen i vadestedet

I dette nummer af Tidsskrift for Arbejdsliv sætter vi fokus på dansk fagbevægelses aktuelle politik- og strategiudvikling. Hvad gør fagbevægelsen selv for at fastholde medlemstal og indflydelse? Hvilke indsatsområder prioriterer de højest? Hvilke redskaber og metoder bruger de i kampen – og hvad er forskellen på de forskellige strategier? Hvilken rolle spiller tillidsfolk og medlemmer? Det er spørgsmål som disse, der præsenteres og diskuteres i temanummerets fem artikler. Som et fælles omdrejningspunkt har vi bedt forfatterne om at komme med anbefalinger til, hvad de faglige organisationer kan gøre for at imødegå tidens udfordringer.

I artiklerne tages problemstillingerne op inden for såvel LO-, FTF- som AC-området. Læser man bredt hen over artiklerne, bliver det tydeligt, at de faglige organisationer tager forskellige strategier i anvendelse. Det rejser spørgsmålet om, hvorvidt de forskellige dele af fagbevægelsen politisk og strategisk kan lære noget af hinanden?

Vi ønsker med temanummeret endvidere at undersøge, i hvilket omfang repræsentanter for fagbevægelsen selv oplever, at de kan bruge forskningen i fagbevægelses politik- og strategiudvikling til noget. Som et eksperiment er artiklerne i dette temanummer derfor ikke kun blevet bedømt af videnskabelige bedømmere, men også af praktiske eksperter, dvs. politikere og praktikere, der har deres daglige virke i forskellige dele af dansk fagbevægelse. Deres bedømmelser vender vi tilbage til senere i indledningen.

Forskningsfeltet

Der har ikke i Danmark været en fast afgrænset forskningstradition omkring fagbevægelses strategi- og politikudvikling. Snarere kan man måske sige, at fagbevægelsesforskningen har fulgt de politiske konjunkturer og desuden været delt op i forskellige forskningsmiljøer, med forskellige erkendelsesinteresser og problemstillinger. I 1950'erne og 1960'erne var forskningsprojekterne om fagbevægelsen få og i hovedsagen koncentreret til studier af det danske aftalesystem, tillidsrepræsentantsystemet samt organisationssociologiske studier af faglige organisationer (Galenson 1955; Møller 1969). Der skulle ændre politiske konjunkturer til, i form af bevægelser blandt vesteuropæiske arbejdere og studerende, før end fagbevægelsesforskningen fik bredere fodfæste i videnskabelige miljøer. Heraf udvikledes interessen for studiet i 'arbejderbevægelsens historie' og dens nutidige muligheder, også for at styrke fagbevægelses magtpositioner og lønarbejderne i samfundet. De magtpotentialer og samfundsreformerende perspektiver, der lå i fagbevægelses politik dengang, inspirerede til både konkret aktionsforskning (Nielsen et al. 2003), samt til bredere synteseagtige teoretiske analyser af de faglige organisationers politik og diskussion af deres strategier (Meidell et al. 1978; Ibsen & Jørgensen 1979).

I den mellemliggende periode har problemstillinger og fokus for forskningstraditionerne skiftet, hvad dette nummer udmær-

ket illustrerer. Magtbalanceforskydninger mellem fagbevægelse, arbejdsgiverside og regeringer udfordrer i dag fagbevægelsen som stærk social bevægelse på samfundsplanet. Institutionelle støttepiller, som f.eks. Ghent-systemet, der kan tiltrække og fastholde medlemmer samt sikre politisk indflydelse, svækkes. Ny-liberal politik forandrer og udfordrer vilkår og fagligheder.

I dette nummer beskæftiger flere af artiklerne sig med spørgsmålet om, hvordan *arbejdet og fagligheden* kan danne grundlag for fornyelse af såvel konkrete faglige politikker som de mere overordnede bud på samfundsmæssige reformer. I forlængelse af spørgsmålet om politisk strategiske nyorienteringer rejses også spørgsmålet om, hvilke rekrutterings- og fastholdelsestrategier der kan udvikles i fagforeningerne. Forskning med dette emne som omdrejningspunkt er også repræsenteret i temanummeret.

Faglighed, kontrol og indflydelse

Temaet om fagbevægelsens strategiudvikling indledes med artiklen "Retten til egen tid – tid i spændingsfeltet mellem professions- og lønmodtagerstrategier" af Annette Kamp et al. Med omdrejningspunkt i lærerfaget rettes fokus mod spørgsmålet om arbejdstiden og slagsmålet om kontrollen over denne. Det belyses, hvad der over tid har kendetegnet strategierne i Danmarks Lærereforening (DLF). Artiklen beskriver endvidere, hvordan lærernes arbejdsidentitet har udviklet sig historisk over tid; fra en idealtypisk oprindelig 'privatpraktiserende' lærer med en høj grad af autonomi, over en længere historisk periode fra 1970'erne og fremefter, hvor en lønarbejderbevidsthed fordrede, at arbejdet blev belønnet og lagt i faste rammer, til i dag, hvor vilkårene præges af egenkontrol og selvregulering af arbejde og tid, udviklet gennem en kritik af detailregulerende arbejdstidsrammer. Problematikker

forbundet hermed forstås i sammenhæng med udvikling af professionsbevidstheder og lønarbejderbevidstheder, og der peges på dilemmaer og modsætninger, som lærere oplever efter indgåelse og implementering af en ny arbejdstidsaftale mellem DLF og Kommunernes Landsforening i 2008. Forfatterne diskuterer afsluttende spørgsmålet om, hvordan ny kollektiv regulering af tid kan finde sted.

Faglighed er også i centrum for artiklen "Faglighed og interessevaretagelse i velfærdsarbejde – med daginstitutioner som eksempel" af Niels Warring et al. Med afsæt i erfaringer fra forskellige forskningsprojekter inden for det pædagogiske felt beskriver artiklen indledningsvist, hvordan New Public Management-orienterede styrings- og organisationsformer har konsekvenser for demokratiet og interessevaretagelsen i daginstitutionerne. Det drejer sig om de udfordringer, tillidsrepræsentanter står over for i forbindelse med centraliseringer, institutionssammenlægninger m.m. Og det drejer sig om nye styringsformers indflydelse på pædagogernes prioriteringer og muligheder for at fastholde og udvikle fagligheden. Denne diskussion føres videre i artiklens anden del, hvor forfatterne især diskuterer et aspekt af fagligheden, som de benævner 'det upåagtede'. Den upåagtede faglighed er den faglighed, der ofte lever i rutiner, i praktiske og selvfølgelig ting, som er absolut nødvendige for børnene, men som vanskeligt kan dokumenteres udadtil. Den upåagtede faglighed udgrænses af de nye styringsformer – men tendentielt også af pædagogerne selv i deres forsøg på at hævde deres arbejdes professionalitet. Der argumenteres for, at direkte involvering af pædagoger og tillidsvalgte i et bevidst arbejde med den upåagtede faglighed er afgørende for udviklingen af en pædagog-faglighed, som på en gang kan udgøre et alternativ til neoliberale styringsformer

og sammentænke udviklingen af faglighed med demokrati. Ifølge forfatterne ligger der for de faglige organisationer et vigtigt potentiale i at forbinde disse indsatsområder i deres fremtidige politik- og strategiudvikling.

I Inger Marie Hagens bidrag, "Medarbejdervalgte medlemmer av bestyrelsen – hvorfor benytter ikke altid de ansatte deres rettigheder?", rettes blikket mod faktiske indflydelsesmuligheder gennem norske samarbejdsinstitutioner, nærmere bestemt selskabsbestyrelser. Ansatte i de skandinaviske lande har historisk udnyttet især samarbejdsudvalgene til at opnå information samt medindflydelse på ledelsespolitikken. Men opfattes repræsentationen i selskabernes bestyrelser også som indflydelsesmulighed til disse formål? I fagforeningerne har der været ambivalens over for denne type af repræsentation. Ordningen er, ifølge Hagen, således aldrig rigtig slået igennem som en generel og ligeværdig strategi ved siden af repræsentationen i samarbejdsudvalgene. Spørgsmålet om repræsentation er siden blevet aktualiseret af koncernliggørelsen af ejerforhold på tværs af landegrænserne, hvilket kan give en kompliceret selskabsstruktur og dermed gøre det vanskeligere for B-siden at få informationer og viden om, hvor beslutningerne træffes og hvilken indflydelse, der kan gøres gældende. Nyere EU-direktiver indeholder derfor bestemmelser for sådanne transnationale virksomheder, og nationalstater, herunder også Norge, har harmoniseret eksisterende lovgivning hertil. Hagen kortlægger, i hvilket omfang de ansatte anvender loven og lader sig repræsentere i selskabsbestyrelserne. På baggrund af de rettigheder, der således gælder for repræsentation, kan det synes overraskende, at et stort mindretal på 47 % af de ansatte i norske virksomheder i den private sektor ikke udnytter muligheden for repræsentation. Svaret på, hvorfor ikke flere lader

sig repræsentere, er ifølge Hagen komplekst. Hun undersøger de mulige barrierer herfor, herunder ideologisk modstand hos virksomhedsledere, kulturel og social underlegenhed blandt tillidsrepræsentanterne, samt afhængighed af de eksisterende, og stærkere funderede, forhandlingssystemer.

Fokus på rekrutterings- og fastholdelsesstrategier

Et andet forskningsområde, der er repræsenteret i dette nummer, er rekrutterings- og fastholdelsesstrategier. For kollektive organisationer med interessemodsætninger til andre har udvikling af magtressourcer strategisk bevågenhed. For fagbevægelsen er medlemsgrundlaget, strejkeøkonomien, aftaledækningen og den kollektive problemtolkning således vigtige styrkemarkører. Det fortsatte fald i organisationsgrad, a-kasemedlemskaber og overenskomstdækning samt væksten for de 'ideologisk alternative' fagforeninger er alvorlige udfordringer for den etablerede fagbevægelse. (Due et al. 2010). Der oprustes derfor som aldrig før i form af rekrutterings- og fastholdelseskampanjer. Fælles for LO-fagforeninger og de ideologisk alternative er de senere års *individualisering og markedsgørelse af fagforeningsmedlemskaber*. Det er en ny tendens i rekrutteringen. Medlemskabet argumenteres ud fra individuelle nyttefordele, der satser på at raffinere og differentere 'serviceydelser', og det overvejes at graduere kontingentsatser. Det er nok så meget et LO-fænomen, fordi medlemstab og manglende nyrekruttering af strukturelle og ideologiske grunde har ramt denne fagbevægelse hårdest, og de nye forretningsorienterede koncepter er her blevet set som et delsvar – inden for en kollektiv ramme.

Lige lidt har det tilsyneladende hjulpet, og også fra forskerside er der blevet stillet spørgsmålstejn ved den nye strategi. 'Ser-

vicestrategien' er blevet kritiseret for at være afkoblet visioner og politiske målsætninger, som ses som værende forudsætningen for, at fagbevægelsen kan overleve som socialt betydningsfuld bevægelse (Hvid et al 2004; Nielsen et al. 2007). Fra anden side kritiseres servicestrategien for, at den – ud fra Mancur Olsons berømte og omdiskuterede 'biprodukt'-teori – opererer med, at 'free rider'-problemet kan løses ved at stille 'selektive goder' til rådighed for den enkelte. Den overordnede indvending til 'servicestrategien' er her, at konkurrerende fagforeninger, der ikke tegner kollektive overenskomster og derved 'free rider' det kollektive gode, kun har omkostninger forbundet med at producere de selektive goder og derved kan tiltrække medlemmer ved at tilbyde et lave kontingent (Andersen 1988).

Flemming Ibsens artikel, "Medlemsudviklingen i HK og strategier for rekruttering og fastholdelse af medlemmer", analyserer strategierne i HK. Afsættet er et igangværende udviklingsprojekt (i perioden 2008-2011) med HK Østjylland, der arbejder med rekruttering og fastholdelse gennem *differenterede* strategier. Som den LO-fagforening, der er hårdest ramt af afvandringen til de ideologisk alternative fagforeninger og manglende rekruttering eller fastholdelse af unge medlemmer, er HK en 'ekstrem case'. Artiklen gennemgår og diskuterer forskellige teorier, der har været knyttet til fagforeningsrekruttering, herunder den marxistiske teori om lønarbejde-kapitalrelationen, den neoklassiske arbejdsmarkedsteori, teori om udbuds-efterspørgselsorienterede modeller på fagforeningsmarkedet, Mancur Olsons free rider teori samt efterfølgende socialt-normative og instrumentelle teorier som reaktion herpå.

Teoretisk forstås fagforeningsrekruttering ikke *alene* gennem en individualistisk, nytteorienteret kalkulerende optik eller gennem socialt-normative fordringer og be-

vidstheder, men *også* gennem en individuel og kollektiv instrumentalisme på baggrund af erfaringer fra ansættelsesvilkår, arbejdsforhold og ledelsesstrategier. HK Danmarks udredningsarbejde slår fast, at også kollektive fænomener skal tillægges betydning for medlemsrekruttering og fastholdelse. Kollektiv organisering (tillidsrepræsentanter), kollektive aftaler (offentlig sektor) og institutionelle støttepiller (f.eks. a-kasse medlemskab og efterlønsopsparing) er alle selvstændigt virkende faktorer for fagforeningsmedlemskab og -fastholdelse. Ibsen beskriver, hvordan HK således har fjernet sig fra entydigt at fokusere på de individuelle (nytte)aspekter, som HK tidligere har været kendt for. Der argumenteres for, at de påviseligt forskellige medlemsorienteringer kræver et mangefaceteret rekrutteringsarbejde, som herefter analyseres med HK Østjylland som case.

Fra en Foucault-inspireret teoriposition analyserer Anders Buch i artiklen "Fagforeningernes rationaliteter – et diskursanalytisk blik på tre akademiske foreningers strategiarbejde" strategidokumenter fra Ingeniørforeningen i Danmark, Dansk Jurist- og Økonomforbund og Dansk Magisterforening. Formålet med analysen er at beskrive, hvilke dominerende logikker og rationaler, strategierne er konstrueret ud fra, samt at diskutere strategierne i forhold til klassiske og nye fællesskabsopfattelser, der kan udvikles inden for de faglige foreninger.

Foreningerne lægger fortsat vægt på den overenskomstmæssige kollektive og individuelle interessevaretagelse ud fra ansættelsesrelationen. Men strategidokumenterne er også konstrueret ud fra en stigende konkurrence mellem akademiske fagforeninger om medlemmer. Dette er en følge af 'fritvalgsaftalen' fra 2005, hvorefter organisationerne på baggrund af egne optagelseskriterier kan være åbent rekrutterende blandt

alle med en lang videregående uddannelse. Den øgede konkurrence og profilering åbner ifølge Buch op for foreningerne som mere medlemsfokuserede og vækstsøgende, og særligt 'forretnings- og servicediskursen' identificeres som en kvalitativ nyorientering i strategiarbejdet. Der identificeres en 'servicerationalitet', der konstruerer medlemmet som en rationelt kalkulerende kunde, som skal hverves og fastholdes gennem attraktive tilbud, der giver størst nytteværdi for den enkelte.

Forskelle og ligheder i strategierne mellem de tre organisationer stilles op. De strategiske udviklinger, der principielt hermed finder sted, diskuteres med reference til en generel samfundsdiagnose af Miller & Rose. Perspektivet er her, at de overordnede fællesskaber fragmenteres i fællesskaber, der i højere grad reguleres af markedsøkonomiske incitamentstrukturer og mikro-sociale værdiorienteringer. Det bliver ud fra denne opfattelse vanskeligere for fagforeninger at formulere sig samlende omkring et 'socialt perspektiv', såvel som et politisk overordnet perspektiv for samfundsudviklingen. Ud fra denne grundlagsforståelse diskuterer Buch, hvordan fagforeningerne kan afbalancere de forskellige retninger og interesser i medlemskredsene og samtidig basere deres strategi på et solidaritetsprojekt.

Kan fagbevægelsen bruge artiklerne? Og til hvad?

Artiklerne når, som det fremgår, vidt omkring i deres analyse af fagbevægelsens aktuelle strategi- og politikudvikling. De kommer også alle med bud på, hvad de faglige organisationer bør gøre – eller i hvert fald overveje at gøre – for at fastholde og styrke deres medlemstal og indflydelse. Men hvad kan de faglige organisationer selv bruge artiklerne og deres anbefalinger til? Set fra de faglige politikeres og praktikerens stol, ram-

mer forfatterne så plet med deres analyser? Skriver de, så det er til at forstå for ikke-akademikere? Kan fagbevægelsens egne strategier bruge de anbefalinger, forfatterne kommer med? Det har vi spurgt repræsentanter fra forskellige faglige organisationer om.

De faglige bedømmere har på linje med de videnskabelige kommenteret forfatternes første artikeludkast. Artiklerne er efterfølgende blevet bearbejdet med afsæt i disse vurderinger. Som det vil fremgå af nedenstående afspejler praktikernes respons den store afstand mellem videnskabelig disciplin og hverdagens praksis. Et særligt opmærksomhedspunkt i relation til forfatterens gennemskrivning har i lyset heraf været ønsket om at 'forkorte afstanden', og indsatserne har da også ledt til artikler i en mere tilgængelig form og med et klarere kommunikeret indhold, end det var tilfældet med de oprindelige udgaver af artiklerne.

Mødet mellem videnskabelig disciplin og hverdagspraksis

De faglige bedømmere kan over en bred kam nikke genkendende til de valgte konkrete temaer og problemstillinger i artiklerne. Det er også dem, der arbejder med i deres hverdag i en fagforening. Men bedømmerne vil også gerne vide mere. De giver udtryk for, at de gerne vil udfordres og tvinges til at se deres egne problemer og strategier i et større perspektiv.

Stort set alle temanummerets artikler er bygget op om case-analyser, og selvom forfatterne sætter cases ind i en større kontekst, både empirisk og teoretisk, så oplever flere faglige bedømmere, at artiklernes fokus er meget snævert. Hvorfor inddrager forfatterne ikke flere eksempler, der kunne belyse og udvide problemstillingen yderligere? Hvorfor har de ikke inddraget den og den faktor i deres analyser? Hvorfor sætter de ikke problemstillingen ind i en bredere samfundsmæssig sammenhæng? Flere ef-

terlyser også et internationalt perspektiv på den danske udvikling.

Helt grundlæggende gælder selvfølgelig det vilkår, at forskningsformidling i artikelform er underlagt bestemte krav til omfangsmæssig begrænsning. Ønskerne fra de faglige repræsentanter om mere viden og større bredde i tilgangen er ikke desto mindre relevant at trække frem i den forstand, at de udtrykker behovet for mere viden hos et vigtigt segment af tidsskriftets (potentielle) læsere. I et videregående perspektiv kan man imidlertid også sige, at de faglige bedømmere med ønsket om flere eksempler og bredere analyser her støder ind i, hvad man kan kalde den 'videnskabelige disciplins rigiditet' i form af krav til klare afgrænsninger af problemstillinger, synliggørelse af teori- og metodevalg m.v. Disse krav har til formål at give gennemsigtighed i tilblivelsesbetingelserne bag den viden, som præsenteres, og de konklusioner, som kan drages på dette grundlag. Validitetskriterier kan variere og afhænger af det valgte videnskabsteoretiske og metodiske udgangspunkt. Via stringensen tilstræbes en for (forsker-)samfundet helt afgørende saglighed i forhold til, hvad man ud fra sin forskning kan sige noget om. Prisen herfor kan være, at spændende sammenhænge undertiden må udelades, ligesom brugen af det videnskabelige sprog kan føre til forståelsmæssig utilgængelighed, hvad flere faglige bedømmere da også kommer ind på.

“Behøver de skrive så svært?”

Enkelte af de faglige bedømmere finder, at den artikel, de skulle bedømme, er velskrevet og forståelig. Men de fleste synes, at artiklerne var svære at komme igennem. En bedømmer indleder sin bedømmelse af en artikel med disse ord:

“Det er uden den store glæde, jeg skal skrive denne kommentar, da jeg har haft svært ved

det: jeg er splittet mellem, at jeg synes, den på den ene side er umulig og træg at komme igennem og på den anden side har fat i nogle helt afgørende problemstillinger, der fortjener at blive taget alvorligt”.

Flere af de faglige bedømmere peger således på, at de finder sprog og ordvalg lovligt akademisk og efterlyser et mere alment forståeligt sprog, alternativt flere definitioner på de teoretiske begreber. Som temareaktion har vi selvfølgelig krævet de gængse retningslinjer for videnskabelig formidling overholdt. Tidsskrift for Arbejdsliv er et videnskabeligt tidsskrift baseret på forskning udøvet af akademikere. Tilføjes kan, at de fleste af de forskningsprojekter, som artiklerne er baseret på, er udviklet i tæt samarbejde med de medarbejdere og faglige organisationer, der er i centrum for den konkrete analyse. Resultaterne er derfor i mange tilfælde allerede blevet formidlet og bearbejdet i samarbejde med de involverede repræsentanter for fagbevægelsen.

Men den udtalte kritik af utilgængelighed giver alligevel anledning til overvejelser om, hvorvidt vi (inden for det akademiske sprogbrugs rammer) i højere grad kan møde oplyste og interesserede ikke-akademiske læsere? Kritikken rejser endvidere spørgsmålet om, hvorvidt der er et behov for en flerhed af formidlingsformer og -kanaler, så større målgrupper end Tidsskrift for Arbejdslivs faste læsere får mulighed for at stifte bekendtskab med forskningsresultater inden for tidsskriftets emneområder?

Et magtkritisk perspektiv efterlyses

En interessant kritik fra de faglige bedømmere går på, at forfatterne er 'for flinke' ved fagbevægelsen. Hvorfor er forskerne ikke dykket ned i de mange konflikter og modsætninger, der findes *mellem* de faglige organisationer, *internt* i den enkelte faglige organisation og *mellem top og bund*, dvs.

mellem valgte og medlemmer? Hvorfor afdækker de i ikke i højere grad de modsætninger, der måtte være mellem ord og handling i de faglige politikker og strategier? Hvad med embedsfolkets rolle i politik- og strategiudviklingen? Er de styret af politikerne – eller styrer de selv politikerne? En bedømmer udtrykker opsummerende herpå en oplevelse af, at artiklernes analytiske diskussioner virker *“for løsrevet fra de diskussioner og faglige aktiviteter, der forefindes i forvejen i fagbevægelsen”*.

Hvis der er noget om denne kritik fra fagbevægelsens egne folk, kan man spørge, om det svage konfliktperspektiv skyldes forfatterens manglende mod til at lægge sig ud med fagbevægelsen? Eller kan de faglige bedømmers efterlysning af flere internt orienterede konfliktanalyser forklares ved manglende forskerinteresse heri? Kan årsagen være konflikternes politiske indvævning, som gør vinklen vanskeligt håndterbar fra en forskerposition?

Med fem artikler som omdrejningspunkt er der selvsagt intet grundlag for en generaliseret problematisering af, hvorvidt forskermiljøet bevidst fravælger et konfliktperspektiv. Tager man trods dette centrale forbehold alligevel bedømmelserne på ordet, er der anledning til at spørge, om der i fagbevægelsesforskningen er et iboende skisma i balancegangen mellem fri og kritisk forskning på den ene side og ønsket om at udvikle et tæt og konstruktivt samarbejde på den anden?

I forlængelse af disse spørgsmål er det interessant, at nogle af de faglige repræsentanter oplever, at forfatteren gemmer sig selv og sine egne holdninger og erfaringer bag generaliseringer og store teoriapparater. Ligger der bag de faglige bedømmers udsagn et ønske om, at forskeren tydeliggør egne præmisser og forudsætninger ved at vise sig som person i teksten? Som vi

skal vende tilbage til nedenfor, melder dette spørgsmål sig også i forhold til de faglige bedømmers forhold til de konkrete anbefalinger. Hvor langt kan og skal man som forsker gå med konkrete anbefalinger?

Hvad må der gøres?

De ovenfor fremhævede vurderinger og refleksjoner fra faglige bedømmere angår især betingelserne i den videnskabelige genre, emnevalg og formidling. Men ser vi bort herfra, kan de faglige bedømmere så bruge artiklerne til strategi- og politikudviklingen i deres egen organisation? En bedømmer giver dette svar på spørgsmålet:

“Jeg får præciseret og defineret nogle problemstillinger, som også fylder meget hos os. Men jeg er ikke blevet klogere på, hvad der kan gøres ved det!”

Mere kritisk svarer en faglig bedømmer at:

“Vi kan ikke bruge artiklen, idet der ikke er konklusioner, der peger på, hvad der virker – kun et enkelt eksempel. Vi har brug for mere viden om, hvad der virker”.

En anden bedømmer beskriver omvendt en artikels force ved at pege på dens hverdagslige orientering:

“... den forsøger at vise, hvad det betyder helt konkret i hverdagen i arbejdssituationen, og hvad det betyder for tillidsfolkene og deres arbejde. Her ligger den virkelige udfordring i artiklen”.

Endelig angiver en bedømmer om anvendelsespotentialen, at:

“Artiklen tvinger alle fagligt aktive til at reflektere over den faglige strategi, der let drukner i det daglige pres”.

Som udsagnene viser, har forfatterne imødekømt opfordringen om at komme med konkrete anbefalinger, som fagbevægelsen kan bruge i det politisk strategiske udviklingsarbejde, forskelligt – eller i hvert fald læses disse forskelligt. Hvor nogle bedømmere savner tydelige anbefalinger, lægger andre vægt på værdien af analysernes inspirationsgivende og refleksionsfremkaldende karakter. Trods vurderingernes forskellighed synes det således oplagt, at de forskellige temaer, som berøres i artiklerne, følges op af nærmere udforskning og tværgående dialog. Derfor har temareaktionen valgt at følge temanummeret op med et seminar, hvor forskere og faglige politikere og praktikere med afsæt i temanummerets artikler går i dialog om, hvad de kan bruges til i fagbevægelsens fremtidige strategi- og politikudvikling.

For selvom Tidsskrift for Arbejdsliv er et forskningsbaseret tidsskrift med særlige krav til den enkelte artikels videnskabelighed, vil vi gerne være med til at sikre, at tidsskriftets artikler bliver formidlet til så bred og så relevant en kreds som muligt.

REFERENCER

Andersen, Heine (1988): *Rationalitet, velfærd og retfærdighed*, København, Nyt Nordisk Forlag.

Due, Jesper, Jørgen Steen Madsen & Mie Dalskov Pihl (2010): *Udviklingen i den faglige organisering – årsager og konsekvenser for den danske model*, LO-dokumentation nr. 1/2010, København, LO.

Galenson, Walter (1955): *Arbejder og arbejdsgiver i Danmark*, København, Det Danske Forlag.

Hvid, Helge & Henrik Lund (2004): *En fagbevægelse for bæredygtighed, del 1*; Et debatoplæg med ideer til en ny fagpolitisk strategi og praksis, Roskilde, Roskilde Universitetscenter.

Skriftligt såvel som mundtligt og meget gerne i dialog med aktørerne inden for tidsskriftets tematiske område: arbejdsliv, arbejdsmiljø og arbejdsmarked. På den måde viser vi også lydhørhed over for ønsket fra en faglig bedømmer, der skriver:

“Jeg synes, der er et ekstremt behov for dialog mellem aktive kræfter i fagbevægelsen og forskermiljøer, hvor jeg savner en situation som i f.eks. Tyskland”.

Måske er der basis for at tage tråden op fra 1970'ernes arbejder-akademiker-samarbejde på det danske arbejdsmarked? Og måske kan vi også lære noget af dialogen mellem fagbevægelse og forskere uden for landets grænser?

Med dette temanummer af Tidsskrift for Arbejdsliv om fagbevægelsens strategi- og politikudvikling er bolden i hvert fald givet op til en sådan dialog.

God fornøjelse!

Emmett Caraker, Janne Glerup & Vibeke Kold

Ibsen, Flemming & Henning Jørgensen (1979): *Fagbevægelse og Stat*, bd. I-II, København, Gyldendal.

Meidell, Bjørn, Niels Aagaard & Bjørn Elm (1978): *Fremtidens Danmark – et socialdemokratisk kriseprojekt fra LO og Metal*, København, VS-forlaget.

Møller, Ivar Hornemann (1969): *Tillidsmænd i industrivirksomheder*, SFI publ. 45, København, Teknisk Forlag.

Nielsen, Birger Steen, Kurt Aagaard Nielsen & Peter Olsén (2003): *Demokrati og bæredygtighed. Social fantasi og samfundsmæssig rigdomsproduktion*, Roskilde, Roskilde Universitetsforlag.

Nielsen, Kurt Aagaard & Birger Steen Nielsen
(2007): En solidarisk økonomi – Fagbevægelsens opgave og chance, i Benny Lihme
(red): *Arbejde og liv i den nye kapitalisme*,

Social Kritik, 112, 71-85.

Olson, Mancur (1965): *The Logic of Collective Action*, Massachusetts, Harvard University Press.

Tak til vores bedømmere

Et tidsskrift som vores er stærkt afhængigt af den hjælp, vi får fra vores mange bedømmere, som vurderer og kommenterer de artikler, vi modtager.

Vi skal hermed fremføre en stor tak til alle de bedømmere, der har bidraget til tidsskriftet i 2010:

Nina Amble
Vibeke Andersen
Rasmus Antoft
Bodil Bjerring
Charlotte Bloch
Thomas Borchmann
Marianne Brodersen
Anne Brædder
Kristian Dahl
Peter Dahler-Larsen
Per Darmer
Mette Deding
Daniel Fleming
Fay Giæver
Edvin Grinderslev
Stefan Hermann
Helle Holt
Eva Hultengren
Helge Hvid
Lis Højgaard
Sanne Ipsen
Jeanette Magne Jensen
Malou Juelskjær

Kenneth Mølbjerg Jørgensen
Karin Kildedal
Catharina Juul Kristensen
Mona Larsen
Henrik Lund
Anita Mac
Mikkel Mailand
Flemming Mikkelsen
Birger Steen Nielsen
Klaus T. Nielsen
Kurt Aagaard Nielsen
Anna-Birte Ravn
Kenneth Reinicke
Carina Ren
Bente Rosenbeck
Karin Rønnerman
Karen Sjørup
Pernille Tufte
Niels Warring
Victoria Wibeck
Søren Willert
Rasmus Willig